

СЛЬНІКОВА Наталія Ігорівна,
*старший викладач кафедри
українознавства факультету № 2
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

МОВА ПРАВА У ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЯХ

Застосування мови має важливе значення для будь-якої правової системи: правознавці послуговуються сучасною українською літературною мовою для ухвалення законів, а закон повинен передбачати авторитетне розв'язання дискусій щодо наслідків такого мовного застосування. У своїх роботах науковці вивчають як мову права загалом, так і конкретні царини його існування (дефініції, правові поняття, галузева специфіка), досліджуючи лінгвістичні аспекти правотворчості, мовностильові особливості нормативних актів, правову риторику, лінгвістичну експертизу юридичних текстів, роль мовленнєвої культури в навчанні майбутніх правоохоронців тощо. Актуальність цієї роботи полягає у висвітленні нагальних питань ролі української мови в контексті правової комунікації в наш час і спробі проаналізувати наукові розвідки лінгвістів у галузі юриспруденції.

Властивою ознакою науки сьогодні є інтеграція міждисциплінарних досліджень, спричинена потребою комбінованого вивчення питань, що постають перед окремою людиною та громадою. Ґрунтовні та практичні проблеми, що постають на перетині мови та права, так само вимагають комплексного підходу до вивчення. Юрислінгвістика чітко окреслює основні напрямки розвитку, об'єднуючи мову, що акумулює практичне опанування довкілля, матеріалізуючи уявлення людини про предмети, явища та процеси, формуючи думки та здійснюючи комунікацію, та право, що втілюється у мові для формулювання беззаперечних соціальних норм, які утверджує та забезпечує держава. Таким чином, мова права (юридична мова) є лінгвоправовим феноменом, що реалізується в законотворчості, правотлумаченні, мовній політиці, перекладі юридичних документів, експертизі правознавчих текстів.

Теоретичні та практичні засади вивчення мови права були закладені в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних мовознавців і правників: Н. Артикуца, Ю. Прадід, О. Сербенська, О. Данилевська, В. Демченко, О. Копиленко, Н. Івакіна, Т. Демченко, І. Філіпчук, А. Токарська, З. Тростюк, І. Царьова, М. Антонович, А. Нелюба, Балтаджі П., В. Посмітна, Д. Баранник, М. Вербенец, І. Ковтун, А. Ляшук, А. Просяна, О. Ушаков, О. Александров, М. Горбаневський, Т. Губаєва, О. Галяшина та ін.

Більшість філологічних робіт, що перебувають на межі лінгвістики та права, окреслюють природу юридичної мови, її структуру як неподільного явища, порівняльну характеристику сучасної української літературної мови й особливостей мови права, культуру мови правників. Мова права

реалізується в юридичних текстах, тому у своїх дослідженнях більшість науковців трактують термін «текст» крізь призму лінгвістики як набір мовленнєвих одиниць: висловлень, надфразових єдностей, фрагментів, сполучених між собою сукупною думкою, у яких містяться мікротеми та ключові слова. Семіотичне розуміння тексту здійснюється через лінійну послідовність знаків, зведених за правилами певної знакової системи, виокремлену в єдине ціле. Цей підхід у розумінні правничого тексту акцентує на всіх складових, що в будь-якій спосіб пов'язані з правом. Варто зазначити, що і лінгвістичний, і семіотичний аспекти вивчення мови права є актуальними, оскільки будь-яка комунікація ґрунтується на мові й мисленні. У своєму дослідженні спираємося на визначення науковиці Н. Артикуци, яка визначає мову права як цілісну комунікативно-галузеву підсистему літературної мови з певним набором характерних лінгвостилістичних і структурно-жанрових ознак, зумовлених специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній [1, с. 24].

Правнича мова як результат розвитку історично сформованої суспільством мови відчуває на собі вплив усіх цивілізаційних і культурологічних аспектів, властивих сучасній українській мові. Тому аналіз мовних одиниць юридичної мови ґрунтується на лінгвістичних рівнях, а функціональна структура мови права спирається на знання про організацію правової системи та шаблі існування власне права. Отже, в основі аналізу мови права перебувають як внутрішньомовні, так і позамовні фактори, об'єднані філологічним та юридичним тлумаченням, лінгвістичні характеристики уможливають вивчення будови та особливостей мови права.

Перші видання, що висвітлюють мовні проблеми права в Україні почали з'являтися в кінці ХХ ст., проте варто зазначити, що підвалини юридичної лінгвістики як самостійної науки були закладені в роботах радянських науковців-правників. Мовознавці та правознавці об'єднували свої дослідження для створення мови права, що була б зрозумілою більшості громадянам і не викликала дискусій щодо її реалізації, висвітлюючи нагальні проблеми того часу, що реалізувалися в нових формулюваннях законодавства щодо рівних прав жінок і чоловіків, розвитку торгівлі та нових засобів міжмовної комунікації правничої сфери.

Уже наприкінці ХХ ст. з'явилися дослідження в галузі юридичної лінгвістики, серед яких виокремлюємо дисертаційне дослідження Б. Стецюка «Юридична лексика кримінально-процесуального права Гетьманщини» (1999 р.), науковець комплексно проаналізував лексико-семантичний, етимологічний і словотвірний рівні лексики кримінально-процесуального права доби Гетьманщини, що на той час була складовою системою української мови та дослідив, як тогочасна юридична лексика позначилася на творенні сучасної української юридичної термінології. Чималу роботу дослідник провів вивчаючи термінологію різних інститутів судочинства, системи називання процесуальних дій, постанов і судових вироків, а також з'ясовуючи семантику правничих лексем [5].

Одним із важливих доробків у мові права є навчальний посібник Ю. Прадіда «Вступ до юридичної лінгвістики» (2002 р.), у якому автор розмежовує юридичну лінгвістику та лінгвістику права, підкреслюючи, що остання висвітлює тільки предметну частину юридичного стилю мови. Науковець своєрідно тлумачить державну мову, виокремлює особливості фахового спілкування та демонструє розвиток термінологічної системи в діяхронічному аспекті, висвітлює питання вивчення української мови у навчальних закладах МВС, розкриває аспекти лінгвістичної експертизи та судової фоноскопії [4].

У монографії О. Данилевської «Мова в революції та революція в мові: мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР» (2009 р.) авторка здійснює ґрунтовний аналіз мовної політики із точки зору соціолінгвістики, виокремлюючи у законодавчому гарантуванні практиці українських урядів і впорядковуючи стан директивних документів, що закладали статусні заходи. Схарактеризовано роботу правописних і термінологічних комісій того часу, що видавали термінологічні словники та директивні документи щодо застосування української мови в діловодстві [3].

Чимало робіт присвячено вивченню юридичної термінології у порівняльно-історичному та типологічному аспектах семантичної будови українських юридичних термінів. Дослідники виділяють два підходи до потрактування терміна: структурно-семантичний і функціональний, чітко встановлюючи його ознаки. Як зауважує М. Вербенєц, правнича терміносистема потребує комплексного дослідження з урахуванням термінотворчих змін сучасності. Реалізувати це пропонується через «з'ясування відповідності терміносистеми юридичних понять української мови національній правовій системі; історико-філологічний аналіз формування лінгвістичних термінознавчих ідей у сфері юрислінгвістики; здійснення комплексного функціонально-типологічного аналізу терміносистеми української юридичної мови» [2, с. 5-6].

Таким чином, вивчення мови права перебуває на стадії активних наукових пошуків дослідження, забезпечує діалог лінгвістів і юристів, як теоретиків, так і практиків, формуючи єдиний науково-дослідницький простір у системі координат мови та права.

Список використаних джерел:

1. Артикуца Н. В. Мова права в її функціональних різновидах. Сьогодення українського мовного середовища. Кіровоград: Вид-во КДУ, 2008. С. 23-32.
2. Вербенєц М. Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філології. Київ, 2004. 15 с.
3. Данилевська О. М. Мова в революції та революція в мові: мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР. Київ, 2009. 176 с.
4. Прадід Ю. Ф. Вступ до юридичної лінгвістики: навч. посібник. Сімферополь, 2002. 104 с.
5. Стецюк Б. Юридична лексика кримінально-процесуального права Гетьманщини: дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 1999. 192 с.